

10. Чужі гасла більшовицького перевороту

Ричарду Пайпсу належить найбільш фундаментальне за новаторськими ідеями дослідження з історії Російської революції (найбільше за обсягом створив радянський академік Ісаак Мінц). Пайпс уперше визначив механізм взаємодії рад і ленінської партії під час жовтневого перевороту. Зокрема, він вказав на те, що після завоювання більшості в робітничій секції Петро-ради та її виконкомі (солдатська секція залишалася в руках есерів) більшовики перестали зважати на ВЦВК,

який був обраний Всеросійським з'їздом рад і знаходився в руках партій революційної демократії. Ігноруючи ВЦВК, В.Ленін приступив до створення власної паралельної псевдонаціональної організації, яка об'єднувала лише ті ради, де більшовики були у більшості.

Справді, більшовики активно використовували у своїх політичних комбінаціях завойовані ними ради. Після корніловського путчу їм стало легше завойовувати ради і збивати їх в подобу загальнонаціональної радянської організації, яка пізніше присвоїла свою назву і владі, встановленій ленінською партією, і країні, де була встановлена ця влада, і людям, які населяли цю країну.

Але чим пояснити те, що більшовикам вдавалося завойовувати ради? Р.Пайпс твердить: відбувся загальний спад інтересу до рад, і зростаюча в народі байдужість давала їм можливість проникати в ради і маніпулювати ними³¹. Хоч вчений аргументує цей висновок цифрами і судженнями сучасників, з ним важко погодитись. Пайпс не взяв до уваги принципову різницю між політичними партіями, які є структурованими організаціями з чіткою програмою дій, і радами. Останні були, за його власною характеристикою, органами досить безладно обраними і погано структурованими.

Довгі десятиліття у нашій свідомості існувало нероздільне поняття “радянської влади”, хоч насправді вона була симбіозом різних за походженням понять – партійної диктатури і влади радянських органів. Цей симбіоз брав свій початок у 1917 році. Якщо ми хочемо зрозуміти суть подій, треба відділити ради від партій, які прагнули ними маніпулювати.

Народ проявляв байдужість не до самих рад, а до симбіозу рад з партіями революційної демократії. Ради під управлінням меншовиків та есерів покладали реалізацію радянських гасел на Установчі збори. Проте йшов місяць за місяцем, а Установчі збори залишалися абстрактною ідеєю. Щоб витіснити з рад меншовиків та есерів, більшовикам треба було привласнити

радянські гасла. Це означало, що вони мусили на період завоювання влади відмовитися від власних гасел. Відстежуючи хід подій, ми повинні зробити висновок, що В.Ленін зробив такий тактичний хід у серпні, тобто одночасно з прийнятим VI з'їздом РСДРП(б) курсом на збройне повстання.

Головним питанням Російської революції було питання про війну. Країна не витримувала тягара війни, який прискорив революцію. Але різні політичні сили бачили вихід з війни по-різному. Ліберальна демократія бажала завершити її перемогою разом з країнами Антанти. Центральні держави воювали з уже вичерпаними ресурсами, тоді як у квітні 1917 року у війну на боці Антанти вступили Сполучені Штати. У перемозі Антанти тепер мало хто сумнівався, і російська торговельно-промислова еліта бажала скористатися її плодами. Навпаки, революційна демократія мала намір якнайшвидше вийти з війни, але не знала, як це зробити.

Більшовики з серпня 1914 року дотримувалися гасла перетворення війни імперіалістичної на війну громадянську. Вони розуміли, що завоювати владу можуть тільки таким чином. Перспектива громадянської війни їх не лякала, хоч вони передбачали її наслідки. “Всяка велика революція, а соціалістична особливо, - писав В.Ленін, - навіть якби не було війни зовнішньої, неможлива без війни внутрішньої, тобто громадянської війни, яка означає ще більшу розруху, ніж війна зовнішня”³². Але йти на завоювання влади з таким гаслом було неможливо.

На I Всеросійському з'їзді рад 22 червня В.Ленін сказав: “Ніякого сепаратного миру з німецькими капіталістами ми не визнаємо і ні в які переговори не вступимо”³³. Стояти за мир, але не визнавати сепаратного миру – яка логіка була в такій позиції? Чи могли маси це зрозуміти? Однак і на початку серпня вождь більшовиків ще заявляв, що відкидає сепаратний мир з Німеччиною. Лише наприкінці місяця він взяв на озброєння народну вимогу негайного припинення війни.

Не менш популярним у народі було гасло “Землю – селянам!” Селяни вимагали зрівняльно поділити землю між тими, хто на ній працює. Навпаки, більшовики заперечували зрівняльний поділ землі, хоч погоджувалися з селянами у необхідності ліквідації поміщицького землеволодіння. В програмі РСДРП 1903 року передбачалося створити на селі велике виробництво у формі радянських господарств на базі поміщицьких маєтків і колективних господарств на основі селянських засобів виробництва. Коли у червні 1917 року партія есерів включила зрівняльний поділ землі в свою програму, вона наразилася на жорстку критику з боку більшовиків. А в серпні більшовики привласнили цей есерівський, а насправді - селянський лозунг.

Третє популярне гасло революції “Фабрики – робітникам!” пролетарські маси і більшовики розуміли по-різному. Ради робітничих депутатів вимагали експропріації власності капіталістів і приватизування її робітничими колективами. Більшовики вимагали націоналізації підприємств, тобто перетворення їх на власність нації (а фактично – контрольованої ними держави). “Величезним перекрученням основних засад радянської влади і цілковитим відмовленням від соціалізму, - говорив В.Ленін після жовтневого перевороту - є всяке, пряме чи посереднє, узаконення власності робітників окремої фабрики або окремої професії на їх відокремлене виробництво”³⁴. До завоювання влади Ленін не дозволяв собі таких відвертих висловлювань.

Більшовики завжди пропагували переваги централізованої держави. Наприклад, у праці “Критичні замітки з національного питання” (1913 рік) В.Ленін писав: “Поки і оскільки різні нації становлять єдину державу, марксистичні ні в якому разі не будуть проповідувати ні федеративного принципу, ні децентралізації”³⁵. Однак вже на I з’їзді рад у червні 1917 року він кинув фразу: “Нехай Росія буде союзом вільних республік”³⁶. Після цього в його промовах і статтях залунала вимога федералізації Росії. Більшовики активно працювали в Україні, але впритул не бачили її. І рап-

том 22 серпня вони вступили в Центральну Раду на правах окремої фракції.

Вивчаючи динаміку революційних гасел ленінської партії, ми бачимо, що напередодні збройного повстання вона поміняла, подібно хамелеону, своє забарвлення щоб злитися за кольором з радами. Ця зміна тактичних гасел партією, яка прагнула диктаторської влади, вплинула на подальші події незрівнянно більше, ніж провальний корніловський заколот. Проте колосальну популярність у суспільстві, яку більшовики здобули після серпня, комуністична і антикомуністична історіографія Російської революції пов'язує тільки з діяльною участю більшовиків у боротьбі проти корніловського путчу.

Якби тільки історики так помилялися! Справа в тім, що навіть противники більшовиків, які вийшли з однієї з ними партії соціал-демократів, не помітили (іншого слова не добереш) присвоєння Леніним радянських гасел. У книзі Д.Аніна "Революція 1917 року очима її керівників" є добірка цитат з петроградських газет, які вийшли за чотири дні до жовтневого перевороту. Жодна з газет, які належали до таборів ліберальної або революційної демократії, не вірила в те, що більшовики зможуть захопити владу в усій країні (Петроград – інша справа). Дивуючись їхній наполегливості у боротьбі за встановлення в країні однопартійної диктатури, центральний орган меншовиків "Рабочая газета" писала тоді: "Разве не видят эти люди, что никогда еще петроградский пролетариат и гарнизон не были так изолированы от всех других общественных слоев? Разве они не видят, что и среди рабочих и крестьян массы не пойдут за ними, и что их лозунги способны толкнуть на улицу лишь небольшие кучки разгоряченных рабочих и солдат, которые неминуемо будут разгромлены?"³⁷. Меншовики добре знали гасла більшовиків, але не спромоглися помітити, що вони їх більше не висувають.

16 і 17 липня В.Ленін зволікав з рішенням здійснити переворот у Петрограді, хоч місто готове було піддати-

ся більшовикам. Він так і не наважився зробити рішучий крок, тому що перемога в Петрограді не гарантувала перемоги в усій країні. На початку листопада ситуація стала іншою. Більшовики завоювали багато периферійних рад завдяки тому, що тимчасово перестали бути більшовиками і перевтілилися в радянців. В Росії радянська революція мала шанси на перемогу, якби нею керувала така політична сила, як більшовицька партія “нового типу”.

Один з найбільших англійських істориків ХХ ст. Едвард Карр розпочав свою 14-томну “Історію Радянської Росії” двотомником “Більшовицька революція 1917-1923 рр.” Він мав підстави назвати Російську революцію більшовицькою. У кінцевому підсумку, якраз більшовики забарвили Російську революцію в свої кольори. Але один з лідерів Української революції Володимир Винниченко з не меншими підставами назвав більшовицький переворот у листопаді 1917 року робітничо-селянською революцією³⁸. Завдяки більшовикам, які тимчасово привласнили радянські кольори, 7 листопада 1917 року перемогла радянська революція. Переворот був успішним тільки тому, що проходив під радянськими гаслами.